

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.225

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.31>

ІВАНОВА А.В., КУБІЦЬКИЙ Р.О.

МОРСЬКА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

MARITIME SECURITY IN THE SYSTEM OF NATIONAL
AND INTERNATIONAL SECURITY

Безпечний морський простір, в якому гарантують свободу судноплавства та охороняють морські ресурси та навколишнє середовище, а також підтримують верховенство права, має найважливіше значення для міжнародного добробуту та миру. У контексті глобалізації та зростаючої міжнародної інтеграції транспортне сполучення між державами та забезпечення безпеки на морі набуває стратегічного значення. У статті розглянуто національні механізми реалізації міжнародних стандартів у сфері морської безпеки, особливого значення набуває фактор активного політичного та економічного співробітництва нашої держави з Європейським Союзом, відновлення діалогу про приєднання до Організації Північноатлантичного договору. Визначено загрози морській безпеці України, що проявляються як в агресії Російської Федерації на морі так і в заподіянні шкоди морському та річковому середовищу, зокрема, як результат широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Особливим аспектом дослідження розглянуто питання захищеності національних інтересів на морі від наявних та потенційних загроз, які виникають (можуть виникнути) на прибережних територіях та у морських просторах України, Прилеглий зоні та Виключно (морській) економічній зоні, на які поширюються суверенні права України. А також забезпечення сталого розвитку України як морської та річкової держави.

Доведено, що питання у сфері забезпечення морської безпеки України, а саме: оборона та безпека, стійкість, розвиток, взаємодія – визначають шляхи міжнародної взаємодії та зобов'язань, а також підвищення іміджу України як прибережної держави так і держави прапору та держави порту. Виходячи з цього, обґрунтовано доцільність прийняття плану втілення Стратегії морської безпеки України, який має на меті забезпечити виконання завдань та цілей, визначених у Стратегії. Визначено, які є основні напрями щодо можливості посилення спроможностей сектору безпеки і оборони України, Військово Морських Сил Збройних Сил України та Морської охорони Державної прикордонної служби України для реагування на загрози морській безпеці та протидії агресії з боку Російської Федерації.

Ключові слова: морська безпека, загрози морській безпеці України, агресія Російської Федерації на морі, терористична діяльність, піратство, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропні речовини, контрабанда, нелегальна міграція та торгівля людьми, заподіяння шкоди морському та річковому середовищу, кіберзагрози.

A secure global maritime space that guarantees freedom of navigation, protects marine resources and the environment, and upholds the rule of law is essential for international

© ІВАНОВА А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Морського права (Національний університет «Одеська морська академія»)

© КУБІЦЬКИЙ Р.О. – старший викладач кафедри КВтаШО (Національний університет «Одеська морська академія»)

prosperity and peace. In the context of globalisation and growing international integration, transport links between states and maritime security are of strategic importance. The article examines the national mechanisms for implementing international standards in the field of maritime security, with particular emphasis on the factor of active political and economic cooperation of our country with the European Union and the resumption of the dialogue on joining the North Atlantic Treaty Organisation. The author identifies the threats to Ukraine's maritime security that manifest themselves both in the aggression of the Russian Federation at sea and in causing damage to the marine and river environment, in particular, as a result of the Russian Federation's large-scale armed aggression against Ukraine. A special aspect of the study is the protection of national interests at sea from existing and potential threats that arise (may arise) in the coastal territories and maritime spaces of Ukraine, the Contiguous Zone and the Exclusive (Maritime) Economic Zone, which are subject to Ukraine's sovereign rights. It is also aimed at ensuring sustainable development of Ukraine as a maritime and river state.

It is proved that issues in the field of maritime security of Ukraine, namely, defence and security, sustainability, development, and interaction, determine the ways of international cooperation and obligations, as well as enhancement of Ukraine's image as a coastal, flag and port state. On this basis, the author substantiates the expediency of adopting an implementation plan for the Maritime Security Strategy of Ukraine, which aims to ensure the fulfilment of the tasks and objectives set out in the Strategy. The author identifies the main areas for strengthening the capabilities of the security and defence sector of Ukraine, the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine and the Maritime Guard of the State Border Guard Service of Ukraine to respond to threats to maritime security and counteract the aggression of the Russian Federation.

Key words: *maritime security, threats to Ukraine's maritime security, Russian aggression at sea, terrorist activities, piracy, illegal trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, smuggling, illegal migration and human trafficking, damage to the marine and river environment, cyber threats.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку людства важливу роль в життєдіяльності країн світу відіграє Світовий океан, ресурси якого мають вирішальне значення для прискореного розвитку світової економіки та є найважливішим фактором геополітики.

За останні два десятиліття норми міжнародного права, що регулювали питання забезпечення морської безпеки, трансформувалися з набору правил, метою яких було недопущення морської війни за рахунок стримування морських держав на максимальній відстані один від одного, нову глобальну систему, націлену на забезпечення максимальної співпраці в питаннях забезпечення морської безпеки за рахунок об'єднання зусиль держав задля досягнення спільної мети. Ці зміни мають серйозний ефект – на відміну від практики останніх 100 років сучасний фокус міжнародного права в сфері морської безпеки став конструктивним і націленим у майбутнє, розширюючи міжнародне партнерство у питаннях посилення безпеки портів, берегової інфраструктури, підвищення поінформованості про морські загрози та їх ліквідацію.

Постановка завдання. У статті досліджуються міжнародно-правові акти, що становлять основу міжнародного співробітництва держав щодо забезпечення морської безпеки як на рівні Європейського Союзу, так і на глобальному світовому рівні, а також визначення ступеня ефективності запланованих заходів боротьби із загрозами на морі, як складової частини національної і міжнародної безпеки. Особливої уваги приділено питанню щодо можливості посилення спроможностей сектору безпеки і оборони України для реагування на загрози морській безпеці та протидії агресії з боку Російської Федерації.

Результати дослідження. Морська безпека охоплює як діяльність урядів, так і діяльність багатьох міжнародних організацій, правоохоронних органів, транспортних організацій, охоронних компаній, збройні сили а також енергетичної інфраструктури морської галузі та систем спостереження космічного базування тощо.

Ключова роль у забезпеченні морської безпеки, належить таким структурам та організаціям, як Рада безпеки ООН та Міжнародна морська організація (International Maritime Organization, далі ІМО), яка є спеціалізованим агентством ООН створеного для технічного співробітництва між державами як для забезпечення безпеки мореплавства та охорони людського життя на морі так і охорони морського середовища від забруднення. Перспектива збільшення кількості

морських загроз та необхідність протидії їм змусив інші організації та установи прийняти лідерство ІМО у цій сфері. Отже, у 2005 році, ІМО було повністю переглянута Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. Через три роки на заклики Генерального секретаря Міжнародної морської організації Рада Безпеки ООН приєдналася до боротьби з піратством.

Римська конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р., визначає коло суспільно небезпечних діянь, які спрямовані проти безпеки морського судноплавства. Зокрема, у п. 1 ст. 3 Конвенції зазначено: «Будь-яка особа вчиняє злочин, якщо він незаконний і навмисний:

- a) захоплює судно або здійснює контроль над ним силою чи загрозою сили чи шляхом будь-якої іншої форми залякування; або
- b) робить акт на сили проти особи на борту судна, якщо цей акт може загрожувати безпечному плаванню даного судна; або
- c) руйнує судно або завдає судну або його вантажу пошкодження, яке може загрожувати без безпечного плавання даного судна; або
- d) поміщає, або робить дії з метою приміщення на борту судна будь-яким способом пристрою або речовини, яка може зруйнувати це судно, завдати цьому судну або його вантажу пошкодження, яке загрожує або може загрожувати безпечному плаванню даного судна; або
- e) руйнує морське навігаційне обладнання, або завдає йому серйозного пошкодження, або створює серйозні перешкоди його експлуатації, якщо будь-який такий акт може загрожувати безпечному плаванню судна; або
- f) повідомляє завідомо неправдиві відомості, створюючи тим самим загрозу безпечне плавання судна; або
- g) завдає поранення будь-якій особі або вбиває її у зв'язку з вчиненням або спробою вчинення будь-якого з злочинів, зазначених у підпунктах "a"–"f"» [1].

Згідно з Конвенцією злочином є той самий випадок, коли будь-яка особа загрожує руйнуванням судна або пошкодженням судна або його вантажу. Також злочином вважається загроза руйнування або серйозного пошкодження морського навігаційного обладнання, або створення серйозних пошкоджень, перешкод його експлуатації (якщо це загрожує безпечному мореплавству).

На сучасному етапі становлення України, особливого значення набуває фактор активного політичного та економічного співробітництва нашої держави з Європейським Союзом, відновлення діалогу про приєднання до Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization – далі НАТО) в умовах тимчасової окупації Російською Федерацією території України, та її спроб перерозподілу сфер контролю над акваторією Азовського і Чорного морів.

З протяжністю узбережжя в 90000 км, Європейський Союз має важливі морські інтереси, а саме: безпека глобальних морських шляхів, безпека морського транспорту, рибальства, енергетичних ресурсів тощо. Захист морських маршрутів і ліній зв'язку у світі є важливим аспектом безпеки ЄС. Розвиток активного підходу до різних викликів і загроз морській безпеці (тероризм, транснаціональна злочинність, піратство, шкода навколишньому довкіллю, виснаження морських ресурсів тощо) є нагальним питанням для Європейського Союзу. Крім того, морська безпека охоплює різні сфери, такі як: міжнародний і національний мир і безпека; суверенітет, територіальна цілісність і політична незалежність; безпека морських ліній зв'язку; захист безпеки від злочинів на морі; морське піратство.

Отже, 20 січня 2011 року Європейський парламент ухвалив резолюцію про стратегії ЄС для Чорного моря, в якій йдеться про те, що Чорноморський регіон є геостратегічно важливим для безпеки ЄС. Резолюція фокусується на питаннях безпеки у цьому регіоні, та наголошує на вирішенні таких питань, як: затяжні конфлікти; переміщення осіб; двосторонні суперечки; закриті межі та стратегії суперництва, що ведуть до милітаризації та поширенню зброї; слабкі інститути та управління; погіршення демократичного правління, трансграничну злочинність [2].

Морська безпека включає захист від прямих загроз територіальної цілісності держави, як, наприклад, від збройних нападів на військове судно, а також від злочинів на морі, таких як піратство, озброєний розбій проти суден, та терористичних актів. Тим не менш, навмисний та незаконний збиток морському середовищу, у тому числі, незаконне скидання забруднюючих речовин з суден, виснаження природних ресурсів внаслідок нелегальних та нерегульованих промислів можуть загрожувати інтересам прибережних держав.

В Стратегії морської безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 17 липня 2024 року № 468/2024, нормативний зміст морської безпеки для України розкритий

таким чином: «Морська безпека України – захищеність національних інтересів України на морі від наявних та потенційних загроз, а також забезпечення сталого розвитку України як морської та річкової держави». Державна політика у сфері морської безпеки спрямована на захист людини і громадянина, суспільства та держави [3].

Метою зазначеної Стратегії є забезпечення готовності, комплексного і ефективного запобігання та реагування на загрози морській безпеці України, які виникають на прибережних територіях, у її морських просторах, а також інших районах Світового океану, на які поширюються економічні та інші інтереси України.

Стратегія морської безпеки України, має певні положення, які вже одержали широке визнання, це, насамперед, пов'язано з тим, що важливою складовою морської безпеки є також морська (транспортна) безпека, яка в основному займається забезпеченням як безпеки людського життя на морі так і безпеки мореплавання, захистом та збереженням морського середовища. У цьому сенсі вона фокусується на безпеці суден та їх екіпажів у морі.

Згідно з Стратегією морської безпеки України, визначимо загрози морській безпеці України, а саме :

По-перше, агресія Російської Федерації на морі, зокрема, держава-агресор окупувала Азовське море та частину Чорного моря, завдає ракетні та авіаційні удари по території України з моря, встановила міни в морських і річкових просторах України, блокує порти та узбережжя України, здійснює напади на кораблі й торговельні судна, системно руйнує українські морські та річкові інфраструктурні об'єкти, зокрема портову інфраструктуру, і перешкоджає вільному судноплавству, економічній, іншій діяльності в Чорному та Азовському морях і Керченській протоці.

По-друге, терористична діяльність, яка зачіпає інтереси морської індустрії та внутрішнього водного транспорту, як одна з основних загроз визначених сучасним міжнародним правом. Неприпустиме порушення інтересів проти морської індустрії та внутрішнього водного транспорту, такі дії необхідно розуміти як терористична діяльність, яка загрожує важкими широкомасштабними наслідками.

По-третє, незаконна торгівля озброєннями та товарами і матеріалами, що можуть бути використані для створення зброї масового знищення. Використання морських просторів для незаконної торгівлі озброєннями та товарами і матеріалами, що можуть бути використані для створення зброї масового знищення, є однією з найбільш небезпечних загроз морській безпеці на національному, регіональному та глобальному рівнях. Водночас зобов'язання щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та пов'язаних із нею товарів і матеріалів передбачені низкою міжнародних договорів, учасниками яких є, зокрема, всі держави Чорноморського регіону [3].

По-четверте, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів (наркотогівля).

По-п'яте, піратство. Піратські напади на судна загрожують морській безпеці зі стародавніх часів, створюючи, зокрема, небезпеку для життя моряків, судноплавства і торгівлі. Піратство може призводити до загибелі людей, каліцтва та захоплення моряків як заручників, суттєвих збоїв у торгівлі та судноплавстві, додаткових фінансових витрат судновласників, підвищення страхових зборів і витрат на безпеку, зростання витрат виробників та споживачів, а також заподіяння шкоди морському середовищу. Сучасному піратству притаманні високий рівень організації, використання новітніх зразків озброєнь, засобів зв'язку і транспорту [3].

У шостих, контрабанда. На думку багатьох експертів, контрабанда морем завдає суттєвих збитків економіці держави, недоотриманні надходження до державного бюджету можуть сягати сотень мільярдів гривень.

У сьомих, нелегальна міграція та торгівля людьми. Проблеми нелегальної міграції та торгівлі людьми продовжують зростати. Щороку в Україну морським шляхом проникають нелегальні мігранти, що є суспільно небезпечним явищем, оскільки нелегальна міграція має тісний зв'язок з контрабандою, торгівлею людьми, наркотогівлею, терористичною діяльністю, іншими тяжкими або особливо тяжкими злочинами, а також дестабілізує національний ринок праці [3].

У восьмих, незаконне, непідзвітне та нерегульоване рибальство. Надмірне добування водних біоресурсів не дає змоги налагодити невиснажливе рибальство та впливає на погіршення продовольчої безпеки на національному, регіональному та глобальному рівнях. Незаконне, непідзвітне та нерегульоване рибальство – одна з причин зменшення запасів водних біоресурсів, деградації рибного господарства як галузі, стримування розвитку прибережних територій.

У дев'ятих, заподіяння шкоди морському та річковому середовищу, зокрема, як результат широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Негативний вплив

на морське середовище відбувається внаслідок маневрування військових кораблів і суден Російської Федерації, запусків з надводних кораблів та підводних човнів ракет, впливу відпрацьованого палива, яке потрапляє в море, шкоди доквітлю від мін, потоплених кораблів і збитих ракет, руйнування греблі Каховської гідроелектростанції імені П. С. Непорожнього, а також хімічного забруднення токсичними речовинами, що потрапляють у море зі стоками, внаслідок бойових дій на суші. Ще одним джерелом загроз є вплив специфічних радіочастот та військових шумів на морські біологічні ресурси. Незадовільний екологічний стан Азовського та Чорного морів також зумовлений значним перевищенням обсягу надходження забруднювальних речовин над асиміляційною здатністю морських екосистем, що призвело до бурхливого розвитку процесів евтрофікації, забруднення морських вод, втрати біологічного та ландшафтного різноманіття, скорочення обсягу водних біоресурсів, зниження якості рекреаційних ресурсів, виникнення загрози здоров'ю населення. Основними джерелами забруднення є стоки річок, стічні води з точкових та дифузних берегових джерел, морські транспортні засоби [3].

У десятих, кіберзагрози. Наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України у кіберпросторі, мають негативний вплив на стан кібербезпеки держави, кібербезпеку та кіберзахист її об'єктів, зокрема, пов'язаних із гарантуванням морської безпеки.

У свою чергу слід звернути увагу, що поняття «морська безпека» сфокусовано на підвищенні сталого соціально-економічного розвитку, відображає свободу суспільних та приватних організацій для проведення законних заходів, таких як здійснення суверенного та юрисдикційного права, видобутку ресурсів, торгівлі, транспорту та туризму, звільнення від загроз чи збитків від незаконних дій або агресії.

Разом з тим, необхідно відмітити, що державам необхідно об'єднувати зусилля не тільки в правотворчій, а й у правозастосовчій практиці на міжнародному рівні. Примітні й ефективні в цьому відношенні двосторонні міждержавні угоди. За допомогою таких документів може бути організовано взаємовигідне співробітництво між більш і менш розвиненими в галузі мореплавання країнами. Також можливі спільні дії щодо навігаційної та іншої організаційної допомоги морякам, які перебувають у територіальних водах відповідних держав.

В умовах радикальних змін геополітичної, воєнно-політичної та економічної обстановки у світі, для нашої держави виникла потреба в оновленні Морської доктрини України на період до 2035 року, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307, яка визначає стратегію та основні напрями подальшого розвитку України як морської держави.

Так, у Доктрині наведена характеристика сучасного стану сфери морської діяльності, визначено національні інтереси України на морі, окреслено загрози національній безпеці у сфері морської діяльності, означено мету, принципи і напрями реалізації державної морської політики, передбачено розвиток морської індустрії через відродження і розвиток торговельного мореплавства, розвиток портової діяльності, відродження суднобудування, розвиток рибного господарства, видобування і транспортування енергоресурсів, використання інших ресурсів моря, які не належать до водних біоресурсів [4].

Означено напрями розвитку військово-морської діяльності через протидію агресії, забезпечення оборони з моря, розвиток інфраструктури базування Військово-Морських Сил Збройних Сил та Морської охорони Державної прикордонної служби України та її відновлення в Автономній Республіці Крим після повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України, розвиток системи управління Військово-Морських Сил Збройних Сил та Морської охорони Державної прикордонної служби України, зміцнення сил і засобів Військово-Морських Сил Збройних Сил та Морської охорони Державної прикордонної служби України в Азовському морі.

Як зазначається у розділі «Загрози національній безпеці у сфері морської діяльності» оновленої Морської доктрини України на період до 2035 року, актуальними загрозами національній безпеці у сфері морської діяльності є дії Російської Федерації (включаючи дії окупаційної адміністрації) як держави-агресора щодо дестабілізації обстановки в Азово-Чорноморському регіоні із застосуванням інформаційного, політичного, економічного та військового впливу, спрямовані на легітимізацію тимчасової окупації території України, втрату суверенних прав і юрисдикції України в її Виключній (морській) економічній зоні, а також визнання світовою спільнотою нового територіального розподілу та посягання на національні інтереси України на морі.

Крім того, передбачається відновлення системи підготовки кадрів, переорієнтація військового та військово-технічного співробітництва із східного вектора (Російська Федерація) на західний (НАТО і Європейський Союз), розвиток науково-технічного потенціалу, приморських

регіонів, морегосподарської діяльності у приморських регіонах, туристичних і рекреаційно-оздоровчих послуг, круїзного судноплавства, міжнародного та міжрегіонального співробітництва, а також визначено екологічні аспекти розвитку приморських регіонів.

Також, важливим аспектом є чітко виписаний розподіл так званого цивільного та воєнного напрямку реформування морської справи України.

Це дає змогу сподіватися, що нарешті інтереси та ініціативи, що висловлюються у приморських регіонах України, будуть «почуті». Адже за всіх часів держави, розташовані на морському або океанському узбережжі, визначали власну морську діяльність одним з головних пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики.

Виходячи з міжнародних договорів у сфері забезпечення безпеки морського судноплавства, можна зробити висновок, що забезпечення транспортної (морської) безпеки становить необхідну умову участі України у світовій морегосподарській діяльності. Згідно зі ст. 94 Конвенції ООН з морського права 1982 року [5] кожна держава щодо суден, які плавають під її прапором, живає необхідних заходів для «забезпечення безпеки на морі».

З метою захисту інтересів України та її громадян, підтримання міжнародного миру і безпеки формування Збройних Сил України можуть оперативно використовуватися за межами території України відповідно до загальноновизначених принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України. Правовою основою для несення служби військовими кораблями України є Положення про корабельну службу у Військово-Морських Силах Збройних Сил України затверджено наказом Міністра оборони України від 25 листопада 2003 р. N 415.

Висновки. Звідси, визначимо складні та багатогранні питання, в умовах порушення територіальної цілісності шляхом поширення агресії у приморських регіонах, внутрішніх морських водах і територіальному морі України щодо охорони підводного простору в межах морських просторів з національно-правовим режимом України.

По-перше, суверенітет і юрисдикція над територіальним морем. Україна, як прибережна держава, відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року, має суверенітет над територіальним морем на відстані 12 морських миль від берегової лінії. Це включає і контроль за підводним простором. Водночас, відповідно до зазначеної Конвенції, іноземні судна мають право мирного проходу через територіальне море, що іноді може створювати проблеми для ефективного моніторингу та охорони підводних ресурсів.

По-друге, проблема незаконної діяльності. До незаконних дій у підводному просторі можуть відноситися нелегальний промисел, незаконний видобуток природних ресурсів (зокрема, газу і нафти), а також військові дії, такі як шпигунство або встановлення підводних об'єктів. Україна зобов'язана забезпечити дотримання міжнародних правил та захисту своїх інтересів, але це ускладнюється через конфлікт з Російською Федерацією, яка здійснює незаконну окупацію частини української морської території, зокрема в Чорному морі.

По-третє, режим охорони морського середовища. Важливим аспектом використання ресурсів моря, є захист екосистеми морського середовища. Міжнародне право встановлює обов'язок держави щодо запобігання забрудненню моря та підтримки екологічної рівноваги. Водночас, інтенсивна господарська діяльність (транспортування енергоресурсів, морські платформи) може призвести до екологічних загроз. Україна, через своє географічне розташування, має обмежені можливості для моніторингу стану морського середовища через нестачу ресурсів і технічних засобів.

По-четверте, безпека в контексті військової агресії. Після анексії Криму Російською Федерацією в 2014 році, охорона морського простору Чорного і Азовського морів стала ще складнішою. Російська Федерація милітаризувала Крим і прилеглі морські простори, що створюють загрозу для морської безпеки України.

Отже, Україна стикається з багатьма викликами під час охорони морського простору, зокрема через агресію з боку Російської Федерації, недосконалість механізмів контролю та забезпечення морської безпеки, а також вирішення проблем екологічного характеру тощо.

Внаслідок тимчасової окупації Російською Федерацією прибережних територій нашої держави, Україна позбавлена можливості використовувати значну частину свого військово-морського потенціалу, національного майна. Особливо це стосується інфраструктури морського транспорту та енергетики на шельфі Чорного і Азовського морів, системи морської освіти і науки, використання налагоджених економічних зв'язків між підприємствами, а також провадити морегосподарську діяльність у прилеглих водах до тимчасово окупованої території України.

Ураховуючи викладене, можна дійти наступних висновків, що від ефективності реалізації державної морської політики залежать суверенітет і територіальна цілісність України, її економічна та енергетична незалежність, сталий розвиток та інтеграція в євроатлантичний політичний, економічний, правовий і безпековий простір.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220#Text (дата звернення: 07.12.2024 р.).

2. Оцінка досягнення цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf (дата звернення: 07.12.2024 р.).

3. Стратегія морської безпеки України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2024#Text> (дата звернення: 12.12.2024 р.).

4. Морська доктрина України на період до 2035 року, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.12.2024 р.).

5. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 11.12.2024 р.).